

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՊՆԵՐՈՐԴ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻԱ ԸՆԲԱԹ 16 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1872

ԹԻՒ 95

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Պաղղոյ կաղուծիւնը միշտ անհանգարտ է : Հասարակականութեան նախագահը խիստ տկար մեծաւորութիւն մը ունի երեսփոխանական ժողովոյն մէջ և այս տկար զօրութեամբ յայտնի է թէ շատ դժուար կրնայ կառավարուիլ Պաղղոյ նման մեծ ժողովուրդ մը : Գլխաւ ազգային ժողովոյն անդամներէն շատերը միայն տական և կայսերական կուսակցութիւն կը վերաբերին : և ամենէն հաշտ առջ չեն նկատեր զկառավարութիւնը մօտէ թիւերին : որ ամեն ջանքի գործ կը դնէ հաստատուն պահելու համար զհասարակականութիւնը : Եւս պատճառաց համար՝ հասարակական տական կուսակցութիւնը մօտէրս յայտարարութիւն մի հրատարակեց : որով յայտնապէս կը հրաւիրէ զժողովուրդը , որ երեսփոխանական ժողովոյն լուծումը խնդրէ , իբրեւ միմիայն միջոց փրկութեան ընդդէմ երկպառակութեան որ կրտիքէ նոյն ժողովոյն մէջ և պատճառ կը լինի ազգին ընդհանուր անհանգարտութեանը :

Իրաց այս դժուար վիճակը արդեօք հանգարտութեամբ պիտի կարգադրուի : Հասարակականութեան պիտի յաջողին այժմեան ազգային ժողովը լուծել տալ : որ միայն տականք բազմութիւն և զօրութիւն չ'ընէ այս խնդրոց վրայք զբաղեալ են կենդանացեալ անձինք : և ցորչափ որ իրարու հակառակ կուսակցութիւններն խօսքով , յայտարարութիւններով և լազրաց մէջ հրատարակելով յօդուածովք կրկնուին , մեծ տեղութիւններն հանգիստեալ պիտի մնան առանց միջամտել ինչէն Պաղղոյ ներքին գործոց : Իսկ եթէ արեւնահեղ խռովութիւններ և անկարգութիւններ տեղի ունենան , որք անկարելի դէպքեր չեն , յայնժամ միջամտութիւն մի կը վախճուի մեծ տեղութեանց կողմանէ , որպէսզի Լըռոյից հանդարտութիւնը չ'ընտանի :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Երեւանէն առ մեզ յուղարկեալ հետեւեալ յօդուածը , որ զիբաղաբար շատ ուշ հասաւ ձեռքերնս , հարկ կը մամարիմք հրատարակել այսօր Աշխարհայ մէջ ի պատիւ ճշմարտութեան . որոյ յայտնութիւնը միշտ օգտակար է , քեան անուան : Զարգոյ խմբագիր :

Մասին լրագրոյ մէջ «Մակար արքեպիսկոպոս Տաթևի» մակագրութեամբ հրատարակեալ յօդուածին գլխի նոյն շարաթաթերթի (209 և 210) թուականներն , ի մէջ Երեւանի վարչերութեան անուանեալ մի անձի ստորագրութեամբ հերքումն կարգադրել , որոյ վրայ հետեւեալ զիբաղաբար հարկ համարեցա՞ք յայտնել , միմիայն արդարութիւն և իրաւունք մեզի նպատակ ունենալով :

Թեպէտ ամենայն կարող և ճշմարտասէր անձանց վրայ անհրաժեշտ պարտականութիւն կայ որ և իցէ հալածեալ ճշմարտութեան պաշտպան հանդիսանալ , որ և իցէ անհատի արժանաւորութիւնը ջանապովելու փոքր ունենալ , իրաւայի փաստերով հերքել այլոց ստույգութիւնը , որով և գայթակղեալ մտքերը բժշկել . սակայն ո՞չ թէ կարկառուն պատճառներով գովարանել , օտարաց փետուրներով փերկեթել , օտարաց արիւնաբուղիս ճշմանց արգասիքները նորան յատկացնել , սուտ փաստերով նորան արգասիքներ . այս ո՞չ միայն մարդկութեան և խղճի դէմ խաբէութիւն , և իրաւանց բռնաբարութիւն է , այլև բոլորովին ծիծաղելի : Վասնզի «Չիք ինչ ծածուկ , որ ո՞չ յայտնեցի : Մենք շատ ուրախ կը լինէինք , որ Մակար արքեպիսկոպոսը իբրեւ Հայաստանեայցի և կեղեցւոյ մի բարձրաստիճան եկեղեցական գովաբանուի և փառաւորուի ի խրախոյս այլոց իւր աստիճանակցայ ,

կըսուի թէ առայժմ գերմանական կայսերութիւնը միաբանութեամբ Ռուսիոյ և Լատինոսլոնիոյ կառավարութեանց , կը խորհի թէ Պաղղոյ մէջ կուսակցութիւնները իրարու զօրութիւնները կը տկարացնեն , և այս կերպիւ անոնցմէ և ո՞չ մէկը բաւական պահէս հզօր է ծանր խռովութիւն մի հանելու իւր կամքը յառաջ տանելու համար :

Պէրլինէն կը գրեն թէ Պիզմարք իշխանը Բրուսիոյ կառավարութեան պաշտօնէից նախագահութենէ պիտի հրաժարի և պիտի մնայ տրտաքին գործոց պաշտօնէից Բրուսիոյ համար և ատենադպիր (շանսլէր) Գերմանիոյ կայսերութեան համար :

Պիզմարք իշխանին իմաստուն քաղաքականութիւնը կատարելապէս պատկուած կերէի . քանզի համաձայնութիւնը և մտերմական բարեկամութիւնը երթալով կը զօրանայ և կը հաստատուի ի մէջ Գերմանիոյ , Ռուսիոյ և Լատինոսլոնիոյ կայսերութեան մէջ :

Մոսկուայի լրագրիւր՝ Վ. «Սոսոյ իւր թղթակցէն իմանալով կը ծանուցանէ թէ Գերմանիոյ գեղական մօտիւ տը Վէտեմէ ի Վ. Պօլիս հասնելուն պէս , Զուռաց Պատրիարքը փութացաւ իւր ընդհանուր փոխարք եկեղեցականը յուղարկել Կորին Վ. օ. մութեան քով իւր հայրական օրհնութիւնը անոր մատուցանելու համար : «Պատրիարքը և Լեւեռեան բոլոր օրթօքս եկեղեցիներ , ըսաւ յիշեալ փոխարք , կը լռեն ի ձեզ զհայտարարութեամբ կարգադրելու մեծ և քաջ ազգին , որ մարդկային կատարելագործութեան ամեն յատկութիւնները կը միաւորէ քաղաքակրթութիւնը տարածելու ջերմասէր փափաքին , ի բարօրութիւն քրիստոնէից և մարդկութեան : «Բաշայոյս եմք թէ գերմանացի մեծ ժողովուրդը՝ որ այնչափ գործակից և նպատաստոյց եղաւ մարդկութեան վերանորոգութեան , պատրաստ պիտի լինի միշտ նպատաստոյց հանգիստանալ Լեւեռեան օրթօքս Լեկեղեցոյն , որ քրիստոնէութեան մայրը

կը համարուի » : Մօտիւ տը Վէտեմէ պատասխանեց թէ պիտի աշխատի արդարացեալ օրթօքս Լեկեղեցոյն յոյսը . և յետ այնորիկ ի Պատրիարքարան երթալով , երկու ժամու չափ տեսակցութիւն ըրաւ Զուռաց Պատրիարքին հետ :

Հէլլատայի ազգային երեսփոխանական ժողովը լուծուեցաւ թաղաւորական հրամանագրով և նոր երեսփոխանաց ընտրութիւնը պիտի կատարուի գալտարոյն փետրուարի առջի օրերը :

ԱԶԳԱՅԻՆ

Լըռուսաղէմայ վանուց բարեջան միաբան գերատէր Լըռեմա նորապօսկ Ս. Եպիսկոպոսը ամսոյս 2ին աւստրիական շողենաւով՝ Վոստանդնուպօլսո վրայ Ս. Լըռեմադէն գաղով , հասաւ Իզմիրի նաւահանգիստը , և առանց շողենաւէն դուրս ելելու հետեւալ օրը շարունակեց իւր ճանապարհորդութիւնը ի Զոպպէ և անկէ ի Ս. Լըռուսաղէմ երթալու :

Եւս պատուական սրբազան Զօր նկատմամբ հետեւեալ կը կարգադրէ Ս. Լըռեմայի Լըռաբաբանա սիրական տեսարակին Զոպպէի բնակարան մէջ .

«Վեհա . Հայրապետ յՏն ամսոյս Լեպիսկոպոս 3ին շողենաւով լըռեմայ վարդապետ տէր Սահակեանց , որ Ս. Լըռուսաղէմ միաբան լինելով՝ շորս տարիէ ի վեր ի Ռուսաստան և ի Պարսկաստան նպատահաւք Ս. Լըռուսաղէմ համար , և գրեալ թէ ամեն տեղ ժողովուրդեան համակրութիւնքն և յարգանքը կը բաւած էր իւր բարեհամբոյր վարուք և արժանավայել ընթացիւք ի միմիայն ժողովուրդեան ուստի իրաւամբ արժանի հանգիստացաւ Լեպիսկոպոսական բարձր աստիճանին » :

— Հետեւեալ նամակը որ յիշեալ նորապօսկ Սըր-

մէջ ազգին շահակտ պտուղները ընծայեց :

Ո՞վ բացաւ Պորոյ օրիորդական դպրոցը , ո՞չ ապաքէն տեղական բնակիչ երեք աշխարհական անձինք ինքնադրոյ սիրով և իրենց սեպհական ծախսով , որոնք անձամբ ներկայացան կաթողիկոսին և կոնդակաւ բացման հրաման ստացան , որոնցից զխաւորապէս շնորհալուծեալ արժանի Գրիգոր Բէժանիչ Պաւթեանն :

Ո՞վ բացաւ Քաթալիսի դպրոցը , ո՞չ ապաքէն Սարգիս Եպիսկոպոսը :

Թե՛ Պորոյ և թէ քաղաքի դպրոցը՝ միմիայն Սահարը՝ հանգուցեալ Մատթէոս կաթողիկոսին Վ. Պօլիս հրաւրակ գնալու ժամանակը , որ տակաւին առաջնորդ չէր , չտեսա՞ւ որ կային և յառաջադիմութեան մէջ ինչ Միմիայն Սահարի առաջնորդութիւնից առաջ չէ՞ր , որ այս դպրոցների գովասանական յօդուածներով Տիփլիսու Կոստանկ Հայոց աշխարհիկ և Սեղու Հայաստանի լրագրաց , Երբ կը լինէին : Ուրեմն ի՞նչպէս Սահարի օրօք գոյութիւն ստացան :

Ո՞վ գնեց Թեւուրի ուսումնարանի գետինը . ո՞վ նորա վերայ եղած մեծամեծ վէճերը դադրեցուց , վերջապէս ո՞վ բացաւ , ո՞չ ապաքէն Սարգիս արքեպիսկոպոսը :

Ո՞վ շինեւ տուտ և բացաւ Գանձակու դպրոցը , ո՞չ ապաքէն Սարգիս Եպիսկոպոսը ի ձեռն նոյն ժամանակի յաջորդ Մուշեղեան Գրիգոր վարդապետին , այժմ և Եպիսկոպոսին , որ կենդանի վկայ է : Ուրեմն աւելորդ չէ՞ այսչափ աշխատասիրաց վաստակը ուրանալ , ուրիշ յատկացնել , որով ամեն աշխատասիրաց սիրտը վհատեցնել : Մենք քաջ գիտենք , որ նոյն ինքն գերապատիւ Սահար արքեպիսկոպոսը այս դպրոցներէն ո՞չ մէկի գոյութիւնը իւր գործունէութեան արդիւնք համարել յանձն չի առնուր . բայց եթէ իւր առաջնորդութեան օրով այս դպրոցները վրայ հոգացուցութիւնները ունեցած է , նորա անով կարող է իրաւապէս պարծիլ :

քաղաքին վրայոք գրուած է, արժան կը համարիմք հրատարակել ըստ խնդրոյ նամակագրին:

Իզմիր, 11 Նոյեմբեր 1872:

Յարգոյ խմբագիր:

Առաջադրույ 950 թուոյն մէջ ուրախութեամբ կարգացի գերաւ, տէր: Երեմիա եպիսկոպոսին նկատմամբ քանի մը տող տեղեկութիւններ: որոց վերայ հաճեցէք աղաչեմ, յաւելցնելու դիտադոյ ծանօթութիւնները:

Երեմիա սրբազան Հայրը՝ որ Ս. Երուսաղէմի վանուց բանիւրուն և զխաւոր միաբաններէն մին է, նոյն վանուց բարեբարն հանգիստացած է իւր հաւատարիմ մեծամեծ ծառայութիւններովը. որոց մէջ յատուկ նշանակութեան արժանի կը համարիմ իւր քառամեայ նուիրակութեան արդիւնքը Ռուսաստանի մէջ. ուր ազգասիրական շնորհիւ վեհա. կաթողիկոսին, և իւր հեղաշոգի, խոհեմ բնաստութեամբը, նմանապէս եղբայրական բարեպաշտ քարոզութիւններովը յաջողեցաւ 25,000 մանկթ ժողովելու ի Ռուսաստանի բարեպաշտ ժողովրդոց ի նպաստ Ս. Յայրուց վանուց: Այս մեծկալ գումարը կը տանի այժմ յանձնելու ամենապատիւ Երայի սրբազան Եպիսկոպոսին, որ անտարակոյս մեծապէս ուրախ պիտի լինի, որովհետեւ յիշեալ գումարով ոչ սակաւ պիտի թելեայ Ս. Երուսաղէմի վանուց պարտքը:

Այս նշանաւոր արդիւնքը ապացոյց մըն է անշուշտ գերապատիւ Երեմիա եպիսկոպոսին գործունէութեանը, համակրական թողորք բարոյցը, կենցաղագիտութեանը, և ճարտար քարոզութեանը. հետեւաբար այսպիսի բանիւրուն հոգեւոր հովիւ մի միթէ արժանաւոր չի՞ համարուիր իշխման վիճակին Ս. Երուսաղէմի վանուց ընտրեալ կարգը անցնելու, քանզի կը լինի թէ արդէն օրինաւորապէս ընտրուած Ս. Երուսաղէմի մերժած է մեր խնդիրը:

Ոմն ի բաժանորդաց ձերոց:

Արդոյ խմբագիր Առաջադրույ լրագրոյ,

Այտն. 12 Նոյեմբեր 1872:

Հաճեցէք ձեր պատուական թերթին մէջ անկէնը հետեւեալ նամակս ամբողջելու:

Այտնու մեր ազգային դպրոցին տարեկան հարցաքննութեան հանգիստին ներկայ գտնուելովս՝ պարտք սեպիցի սոյն առթիւ թէ՛ դպրոցին և թէ՛ տեղոյս ազգայնոց վտայ քանի մը խօսք գրելու:

Այտնը որ 50 ընտանիքի չափ մեր համազգիներէն կը գտնուին, դժբաղդաբար իշխման Հայ հասարակութեան աշխարհութիւնէն և խնամքէն հեռացած՝ մի բարեմե և կեղեցիկ զատ՝ ունին. նաեւ հին, անշուք և խեղճ սենեակ մի զոր դպրոց կանուանեն. խեղճ ըսի, վանդի հոն պատարարուող ազգային երկու սեռէ 50ի չափ մանկոց:

Մտնենք այժմ Տփլիս:

Ո՛վ բայաւ քաղաքիս ծխական դպրոցները, ո՛չ ապաքէն Ներսէս կաթողիկոսը՝ Մտնու եկեղեցւոյ տէր Ղազար քահանայի ձեռք, որոնք մինչև ցարդ կը շարունակուին մասնաւոր փոխութեամբ: Իսկ օրիորդական դպրոցներու վրայ խօսելով կը հարցնէ՝ Քաջերունին թէ՛ «արեւոք Մակար արքեպիսկոպոսի առաջնորդութիւնից առաջ կա՞ր մի օրիորդական դպրոց Թիֆլիզի մէջ»:

Ուրեմն ի՞նչ էր Բէյդլէզմի օրիորդական երեւելի դպրոցը, որ Սարգիս եպիսկոպոսը բայաւ և նոյն դպրոցի պայծառութեան համար շատ ջանքեր տրաւ: Իրաւ է Մակարի օրով Տփլիսու մէջ օրիորդական դպրոցաց թիւ շատացաւ, բայց միթէ կարելի է ուրանալ, որ նորանք մէկքանի երիտասարդներու ինքնուրոյն թելադրութեան և եռանդուն ազգասիրութեան արգասիքներն են առանց որեւիցէ անձի մասնակցութեան, որոնք աշակերտուհեաց ծնողներէն ստացած թուակով, միայն ի յարգանաւ լուսաւորութեան և ո՛չ թէ՛ ի յարգանաւ Ս. Երուսաղէմի, որ ծանր նախատինք է սակ, սկսան բանալ և շարունակել մինչև ցայսօր:

Գանք հիմայ Ներսէսեան դպրոցի վրայ, որի տնտեսական մասին համար խօսելով Պ. Քաջերունին, այսպէս կը գրէ՝ «1861 թուին երբ հոգաբարձութիւնն ընդունեց դպրոցը՝ Ներսէս կաթողիկոսի և յետոյ Սարգիս արքեպիսկոպոսից հաստատած հոգաբարձուների ձեռքից, գանձարանը դատարի գտաւ»: Եթէ այսպէս է, ուրեմն նոր հոգաբարձութիւնն երբոր սկսաւ իւր պաշտաման մէջ մտնել, ինչո՞վ կատարեց ուսումնարանը, տարեկան ո՞ր տեղից մօտ 30,000 մանկթ փող հայթայթեց դպրոցի պիտոյքը հոգաց, նորէ՞ն սկսաւ եկամտից այն առատահոս աղբիւրները բանալ և դատարի գանձարանը բնալ. ո՛չ ապաքէն ստութիւնը ինքնին յայտնի է: Այժմ ցոյց տանք այն դատարի անուանեալ գանձարանը, որով պարգասէս յայտնուի Քաջերունու ճշմարտութիւնը:

ձեռքը ցրտութենէ և ամառը տաքութենէ սաստիկ տառապելով տեսնողին դուրս և կարեկցութիւնը կը շարժեն. ահա այսպիսի տեղ մը, զոր կամենամ դպրոցս անուանել, ազգային մատաղ՝ մանկունք առաւելնէ մինչև իրիկուն իրենց փափուկ կեանքը տառապանք կանցընեն ուսմունք սովորելու համար:

Այժմ թողով զայս, հարցաքննութեան համառոտ պատկերը ցոյց տալու առենա, ազգասիրական պարտքը պիտի թելադրէ զիս սիրելի ազգայնոցս քանի մը բան ուղղել և անոնց դուրս ու կարեկցութիւնը հրաւիրել ամենակարեւոր հաստատութեան մը վրայ: Հարցաքննութեան հանգիստ տեղի ունեցաւ անցեալ Սեպտեմբեր ամսոյն մէջ. քննութեան նիւթերն էին՝ քերականութիւն, քրիստոնէական վարդապետութիւն, թուաբանութիւն, ազգային պատմութիւն և եկեղեցական ծայնաւորութիւն: Առաջին դասու աշակերտը կարող եղան Ս. Երուսաղէմի ըստ բուսականի վերլուծել և թարգմանել. բայց ասկէ երկու յառաջագէ՞մ աշակերտը մէկմէկ համառոտ ճառ կարդային որոնք գովութեամբ ունկնդիրներէն ընդունուեցան: Գործը աշակերտը վերոյիշեալ ուսմանց մէջ յաջող պատասխաններ տալով՝ գոհ ըրին քննիչներէ և իրենց ծնողքը: Աշակերտաց այս զգալի յառաջագիտութիւնը, մասնաւոր այնպիսի խեղճ սենեակի մը մէջ, ի հարկէ դպրոցին դաստառ պարտիզակցի պարոն Նիկողոս Սթանասեան պատուելոյն անձանձիր ջանքի և աշխատութեան կեանքովը պարտաւոր, որ հոգ կը տանի թէ՛ դպրոցին յառաջագիտութեան և թէ՛ եկեղեցական բարեկարգութեան, վասնզի այնպիսի տեղ մը եկեղեցւոյ կանոնաւոր մանկանց ներդաշնակաւոր եղանակին և բարեկարգութեամբ շարժիլն քիչ միտթարութիւն չէ ազգայնոց սրտին:

Սոյն դպրոցին բարեկարգ ընթացքը կը պարտաւորի նաեւ բարեջան հոգաբարձութեան և թաղական խորհրդոյ անդուժ ճշմանց, զոր թէ՛ եկեղեցւոյ բարեկարգութեան և թէ՛ դպրոցին յառաջագիտութեանը համար ազգասիրաբար շննդանաւ: Նաեւ չենք կրնար առանց դիտութեան զանց ընել տեղոյս պատուաբան քահանայն, որ ըստ բարի սիրը և խոհեմ ընթացքը ժողովրդեան առ հասարակ վերն ու համակրութիւնը գրաւած է: Տեղոյն թաղական խորհուրդը, նոյն և ժողովուրդը մեզ հետ համոզուելով որ իրենց զաւակները այնպիսի խեղճ բնակարանի մը մէջ ընեն և պահեն առողջութեան խիստ վերնասակար կը թուի, կը փափաքին եկեղեցւոյն ընդարձակ հողին վերայ փոքրիկ դպրատուն մը շինել, բայց լինի անձեռնհաս գտնուելով գոնէ 300 լիտա գումարի մը ամբողջ գոյութիւնը յառաջ բերելու, ազգայնոց առատասիրտ ձեռնտութեան պէտք ունին, ասոր համար բաժանորդագրութիւն մի բացուելը անհրաժեշտ ըլլալով, հարկ է որ իշխման ազգային, որոնք ի վաղուց անտրի ազգասիրական և ուսումնասիրական մեծ համբաւ անին,

որով պարգասէս յայտնուի Քաջերունու ճշմարտաւորութիւնը:

Զկայի՞ն ուսումնարանին սեպական կալուած այն 80 սենեկից բաղկացեալ մեծամեծ կրպակները, որոնք տարին 3000 մանկթ եկամուտ կը բերին, որ 40,000 մանկթի տոկոսից է:

Ո՛վ շինեց նոր հոգաբարձու ուսումնարանը, որով հին դպրոցը իւր անցարարութեան համար դատարկուելով և վարձի տրուելով 2500 մանկթ եկամուտ կը բերէ:

Զկար՝ Փիլոյեանցի ընդարձակ տունը, որ տարին 5000 մանկթ եկամուտ կը բերէ:

Զկար՝ Երեմիայի ուսումնարանը, որ տարին 4000 մանկթ եկամուտ կը բերէ:

Վերջապէս չկայի՞ն ուրիշ կալուածները, այդինները և զանազան բազմաթիւն եկամուտները, զորս այժմ կը վայելէ ուսումնարանը. ո՛չ ապաքէն այս ամեն պատրաստի էին, ո՛չ ապաքէն սորանցից մեծ մասը Սարգիս եպիսկոպոսի՝ այն մեծամաստակ ձեր Մշակի գործունէութեան միակ արդիւնքն է ժամանակի հոգաբարձուաց գործակցութեամբ և ձեռնտութեամբ, որոնք պաշտօնի մէջ մտած օրը, ո՛չ կալուած, ո՛չ եկամուտ, այլ միայն 50 մանկթ փող ստացան. բայց Սարգիս եպիսկոպոսի մահու չափ նահատակութեամբ՝ զայն 200,000 մանկթի գրամաղլխոյ հասուցին, որով մօտ 30,000 մանկթի եկամուտ թաղոցին յօղուտ դպրոցին: Ահա ասիկա դատարի գանձարան: Այս սքանչելի աշխատութիւնները, ո՛չ նոր հոգաբարձութիւնն կուրանայ, և ո՛չ Մակար եպիսկոպոսը, այլ միայն Քաջերունին, որով և առիթ կուտայ, որ իրեն համանման որեւիցէ գրիչ՝ արդի հոգաբարձուաց գործելու աշխատութիւնները և հոգատարութիւնները ուրանալու յանգցի իրենցմէ յիտայ:

Իսկ դպրոցի ուսումնական մասի վրայ խօսելով կը գրէ այսպէս: «Որո՞ւ ուսումնական մասը տնտեսականից չէր

այսպիսի կարեւոր հաստատութեան մը արդեամբ ձեռնտու գտնուելով, այսպէս Այտնը՝ մեր համազգի եղբայր յոյսն և բարի նպատակն ի փոռս Այտնոյ և ի պատիւ Ազգին:

Զմիռնացի Հայ ոմն:

Նոյեմբերի 18ին, այսինքն վիճակիս Մաշնք, դաշնաւ ընտրութենէ յառաջ, իզմիրէն առ գերաւ, վարժապետեան Ներսէս Երեմիայի մօտ բնակարար գրուած նամակի մը, Նորին Սրբազնութիւնն փութացեր է անմիջապէս պատասխանելու ի խապիւղէն Վ. Պօլսոյ:

Այս պատասխանին մէջէն, զոր բարեկամ ոմն Մաշնքեան մեր աշաջ ներքե գնել, արժան կը համարիմք հետեւեալ տողերը քաղել և հրատարակել ի տեղեկութիւն մեր ընթերցողաց:

Զեկուցանեք ինձ զկամս ժողովրդեան մեծի քաղաքիդ եւ ասեք քե կամիմ ընտրել զիս խրեանց Ս. Երեմիայ: Բայց զիտե մեծապատուաբարձն ձեր, զի ե իմ այլ վիճակ: Բողոքս զայդատե եւ յարիլ հարստիմ, բողոքս զանշուքն եւ զհետ պնդիլ ճոխագանձին, այն կարգաւորի օրինապահի ջե գործ... Եւ ջե ինձ մայր պալլ գործել. վասնորոյ ինքեմ յայլ որ դարցուցանել գալ ձեր, յայլ արժանաւորագոյն որ: Այնքանոյ զգուցմիտ եւ անտերիւր առաքինութեամբք ճոխացել ճոխապետի՝ զայլ որ արժան ե ընտրել յաջորդ. ուստի կայարար զիս հրաժարեալ եւ մի զբաղիք ինձ. այս իմ խնդիր ե անկեղծ»:

Այս նամակն կ'իմացուի թէ գերաւ. Ներսէս Սրբ. բազանը հրաժարեալ չէ իւր վիճակին՝ այսինքն Նիկողոզիոյ Մաշնքոյութեանէն, ինչպէս որ ծանուցած էին Վ. Պօլսոյ ազգային լրագիրք ոմանք, որոցմ առնելով մեք ևս հրատարակեցինք Մաշնքոյ 948 թուոյն մէջ:

Վ. Պօլսոյ Մաշնք լրագրոյն Նոյեմբերի 30 և ամսոյս 2 թուոց մէջ իզմիրէն գրուած երկու նամակ հրատարակուած են. որոց հեղինակը կաշխատի նախ մեր ժողովրդեան առաջնորդական օրինաւոր ընտրութիւնը դատաքննել և ապօրինաւոր ցուցնել անհիմ և անտեղի պաշտառներ յառաջ բերելով, երկրորդ կուսակցութիւններ կերակայէ քաղաքի մէջէն սին յիշեալ ընտրութեան, հետեւաբար կուղէ ցուցնել թէ խոզութիւն և երկպառակութիւն կայ իշխման ժողովրդեան մէջ: Բայց մեք ինչի մօտք կրնանք վկայել թէ յիշեալ ասացուածները ամենքն ալ անհիմ են և ոչ ազգասիրական զգացմանց արդիւնք: Մաշնքի Նոյեմբերի 30 թուոյն մէջ հրատարակեալ

գիտազանցում: Ինչ ճշմարտութիւն որ տնտեսական մասի վրայ նորա խօսելուն մէջ գտանք, նոյն և այս ուսումնական մասի մէջ կը լինի. որի արդարացի հեղուկ տալ առաջ հարկ կը համարիմ այս դպրոցի բուն գլխաւոր նպատակը ծանուցանել մասնաւոր խօսքով:

Մեր համազգայինք քաջ գիտեն, որ մերազնեայ Վ. Երեմիայի հասարակութիւնն քանի տարի առաջ, և զի թէ ըստ նման մինչև ցարդ հայերէն լեզուախօսութեան և գրականութեան զուրկ էին խապաւ, ո՛չ միայն աշխարհ, հակառակ, որոնք թէ՛ բանաւոր և թէ՛ գրաւոր հաղորդակցութեան մէջ Վրաց լեզուա կը վարուէին, այլ երեւոյսիանք անգամ: Այս սոսկալի ազգածախ թշուառութիւնն տեսնելով հանգուցեալ ազգասէր Հայրապետ Ներսէս, բայաւ այս ուսումնարանը, որպէսզի այս ազգային լուսաւորութեան տաճարէն ուրիշ լեզուաց և գիտութեանց հետ զխաւորապէս փայլի, ինչպէս որ Վ. Երեմիայի նոյնպէս և հանուր Ռուսիոյ մերազնեայ մէջ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ուղղափառ կրօնի և ուսման հայկական լեզուախօսութեան և գրականութեան ընդ: Ահա այս էր դպրոցի նպատակը. ուստի դպրոցի նախկին կուսակցութիւնն մինչև 1861 թիւը, ո՛չ թէ այժմ, մեան պէս տասնեութ, այլ ութսուն որդեգիր պահելով, ըստ օրինի նահապետական կենք և վայելուչ խնամքով խնամարարեալ և անուշ մատակարարելով թէ՛ երթեւեկ աշակերտաց և թէ՛ սոցա վրայ քրտնաշնա աշխատութեամբ դարձանակիր բնաւոր տընելով, սոցա ժամանակի մէջ հայազէտ ընտիր քաղաքացիք, ազգի ճշմարիտ անդամներ և բազմաթիւ ընտիր եկեղեցականներ ընծայեց ազգին, որոնք ամեն քաղաքաց, ամեն գիւղօրէնց մէջ իրենց գործունէութեամբը յայտնի և անժխտելի ազգայնոցներ են դպրոցիս հայկաբանական և այլ ազգային ուսմանց նոյն ժամանակի պայծառութեան:

Բայց այժմ ցարդ սրտի խոստովանելու է որ, թէ

նամակը՝ 2—3 ազդային երևելեաց անունները կը յիշէ իբր թէ անոնցմէ մէկը զԽորէն սրբազանը կու գէ և միւսը չուզեր, նամակսկէն Լըշալ-այ համար՝ առաջ Խորէնէն էր, ապա Երեսնեան դարձաւ կըսէ՝ Եւս զընդոյնը բողոքողին սխալ կամոյ բաժնի տ կարծիք են. վասնզի քաղաքիս ազգայինը դրեթ թէ ամենքը դիտեն թէ յիշեալ երևելի անձինքն հա՛մաճայն են վասն ընտրութեան գերա. Խորէն եւ պիտկոպոսին. իսկ Լըշալ-այի զաւրէ, ինչպէս Խորէնէն, նոյնպէս և Երեսնեան է. այսինքն զեր. կուքն ևս Հայաստանեայց Եւս. Լեւոնդեոյ խիստ արժանաւոր հոգեւոր հովիւներ կը ճանաչէ և բոլոր ողջամիտ ժողովրդեան հետ կը փափաքի որ անոնցմէ մէկը բարեհաճի յանձնառու լինել վիճակիս Լըշալ-նորդական պաշտօնին, որով քաղաքիս ազգային հոյակապ երկսեռ վարժարանները, մեր ընդարձակ հիւանդանոցը, մեր Լեւոնդեոյն, երկու եկեղեցիները և ուրիշ ազգային հաստատութիւնք ևս առաւել պիտի բարեկարգուին, պիտի բարդաւաճին և պայծառանան յօլուտ և ի պատիւ ընդհանուր ազգիս. Ուստի կաղաչեմք զԵրեսնական ազգային Վարչութիւնն Վ. Պօլսոյ, որ իզմիրի ժողովրդեան պէտքերն ևս ամենին կարևորութիւն չտայ յիշեալ նամակաց, և Լըշալ-նորդական խնդրոյն առթիւ փորձ չփորձէ բժանդրութիւններ ընել ի մասին գործադրութեան յաճմանադրութեան ի վիճակի մերում. քանզի նոյն բժանդրութիւններէն, որք կերպիւ իւրք տիրպեւտութեան կերպարանք ստացած են Օմիւռնաբնակ ազատամիտ ժողովրդեան աւջն մեր Երջանկայիշատակ Լըշալ-նորդին ժամանակէն ի վեր, կրնան ծանր հետեւութիւններ ծագիլ. մինչդեռ ի վաղուց անտի ազգային յաճմանադրութիւնն աւելի ճշդիւ ի գործ կը դրուի աստ քան թէ ի Վ. Պօլսոյ. ուր երեսնական խանական ընդհանուր ժողովը որ կողմը ուզէ այն կողմը կը դարձնէ զայն ի մեծ պայծալութիւն գաւառական Հայոց . . .

— Ստիպեալ ներկայ ամսոյ 2ին թուոյն մէջ գերա. Խորէն սրբազանին հետեւեալ նամակը կը կարգամք. Պեղիքքաշ, 1 Վեկտեմբեր 1872 . . . Տէր,

Առաջնորդական ընտրութեան խնդրով կը յայտարարեմ, զմիտեմք ինձ համար կրկնակի ցաւ տեսնել որ իմ անունն եւս կը յայտարարուի յայս խնդիր։ Առաջնորդական պաշտաման ծանրութիւնը յաւ կը ճանաչեմ, եւ առայնմ ունեցաւ անբաւականութիւնս քաջ կը զգամ եւս. ուստի եւս այժմէն տեղի կուտամ արժանաւորագուին ընտրութիւնը։

Հոգաբարձութեան աշխատասիրութիւնը բաւական գոհացուցիչ է, սակայն ուսումնարանը իւր բարերար հիմնադրի նպատակէն խոտորած է. վասնզի Հայերէն լեզուն թշուառ և յետադէմ դրութեան մէջ և մեր նախնեաց ոսկեղէնի զրականութիւնը գրեթէ խալաւ մեռելութեան մէջ է, և նախկին շրջաններէ պայծառութեան ստուերն անգամ չտեսնուիր. աշակերտներէն գոցն հարիւրէն մէկը հայագէտ տեսնուի, այն էլ արտաքին իւր աշխատութեամբ. Այս վերջին տարիները այս մասին Տիկիստե «Հայկական աշխարհ» պատուական ամսագրոյ խմբագիրը որչափ բողոքեց, բայց լսող չեղաւ։

Որչափ ազգավառ անձինք, որոնք քաջ գիտէին, որ Վրաստան ամեն տեղիքէ աւելի կարօտութիւն ունի անշուշտ հայկական լեզուի ուսման իրրեւ ազգութեան և եկեղեցւոյ ամուր անկողնից պահպանելու, այս ազգային ծան թշուառութեան դարման տանելու փութային, բայց կարող ձեռքերէ ձեռնառութիւն չգտնելով, էբան վճատեցան։ Եւստի լեզուաբաններ, թէ եկամտով պայպիսի ճոխապանծ գալոցը ուրիշ լեզուաց և գիտութեանց յառաջադիմութիւնէն զուրկ է, գոնէ միայն Հայկարանութիւնն պայծառանայ, բայց իրենց մայրի արձագանք իրենք եղան։ Վստուեցան նաեւ մէկ քանի անխոհ հեմ և խորհրդայն գրիչներ, լաւ ևս ասիւ միջանշան բժիշկները, որոնք այսպիսի անտանելի պոկաւորութիւնն ծածկելու և իրենք զիրենք արգարայնելու համար Ուսումնարանի մէջ իրենց խաբական հնարքները չկարողաւ նախ ի գործ դնել յայտնապէս, ստապատիր համբաւներով և գրաւոր հրատարակութեամբ Տաճարատան մէջ րազնից միտքը պղտորեցին, ցուցանելով թէ՛ Ուսումնարանի մէջ հայկական լեզուի յետադիմութեան պատճառով տեղութեան կառավարութիւնն է, և թէ ազգային պատմութեան դաստատութիւնն իսպառ արգելած է

Խաղաղութեան պայտօնեան կը խորհի ի խռովութեան և զիրար հանդուրժել որ իւր անունը կուտակցութեան մը նշանաբան համարուի։ Սեր եւ միութիւն . . . սորա միայն կարող էն ժողովուրդ մի գորացնել եւ ըրած ընտրութիւնն արդիւնաւոր ընծայել։

ԽՈՐԷՆ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Հասալի է ապաքէն որ այս նամակն ևս խռովութիւն և կուտակցութիւններ կենթադրէ, որք իրապէս չկան իզմիրի Հայոց մէջ. ինչպէս կը տեսնուի նաեւ հետեւեալ գրութեանն, զոր արժանայարգ անձ մի յուղարկած է մեզ ի հրատարակութիւն։

Իզմիր, 12 Վեկտեմբեր 1872

Հարգոյ խմբագրապետ,

Հաճեցէ հետեւեալ գրութիւնս ձեր պատուական լրագրին մէջ հրատարակել։

Ստիպեալ ամսոյ 2 թուոյն մէջ գերա. Խորէն եւ պիտկոպոսի մէկ կարճատու նամակը կարգացրինք. Օմիւռնայ Լըշալ-նորդական ընտրութեան խնդրոյն նկատմամբ, որուն մէջ յիշուած մի քանի կէտերն ոչ սակաւ զարմանք և ցաւ կուտան ընթերցողին։

«Ինչ համար կրկնակի ցաւ է, կըսէ, տեսնել որ իմ անունս ևս յեղիցի յայս խնդիր»։ Գժուարին եւ զաւ մեզ իմանալ որ իւր անունը այս խնդրոյն մէջ տեղի ունենալով ինչ կրկնակի ցաւ տուած կը լայն սրտին. ինչպէս իւր անունը չ'յեղիցի ի սոյն խնդիր, յեղիցի լով ինչ քնաւ կամ ցաւ ընդունած կը լայն։

Ի. «Խաղաղութեան պայտօնեայն կը խորհի, կըսէ. ի խռովութեան և չ'ընար հանդուրժել որ իւր անունը՝ կուտակցութեան մը նշանաբան համարուի։ Գերա. Խորէն եւ պիտկոպոսի սոյն խնդրոյն այնպէս կը հետեւի որ իբր թէ իզմիրի ժողովուրդը առաջնորդական ընտրութեան նկատմամբ՝ մեծ խռովութիւն յուզած է, և թէ այնպիսի կուտակցութիւնք կան որոց նշանաբանը չ'ընար ինքը համարուիլ. Ոչ իւր երեւակայած խռովութիւնը կը շարունակէ մեք հոս և ոչ կուտակցութիւն մի ի մասին ընտրութեան։ Օրինաւոր քուէարկութեան արդիւնքը զինքը առաջնորդ ընտրեց, այն համակրութեամբ՝ զոր ըստացած է ի վաղուց անտի Օմիւռնայ ժողովուրդէն իւր արժանեաց համաձայն. վասնզի Օմիւռնայի գիտէ քաջ յարգել իւր տաղանդաւոր և պատկառելի եկեղեցականը, և ընտրութեան մէջ սխալած չ'համարուիր։ Գ. Գերա. եւ պիտկոպոսը առաջնորդական պաշտաման ծանրութիւնը յառաջ բերելով՝ «առ այն ունեցած անբաւականութիւնս քաջ կը զգամ» կըսէ. Եւստի Որբազանութեան սոյն աւետարանական համատարապետը՝ ստոյգ է որ զինքը աւելի կը բարձրացնէ։

Հայ դպրոցաց մէջ. սուտ բողոքովն։ Վասնզի եթէ այսպէս է, ինչո՞ւ ուրեմն Երեսնեան դպրոցը իւր նախկին շրջանների մէջ հայկական գրականութեամբ այնչափ պայծառացաւ, միթէ այն ժամանակ ևս սոյն տեղութեան հպատակութեան ներքոյ չ'էր Հայ ուսումնարանի համար տեղութիւնն արգելք դրաւ հայկական լեզուն և պատմութիւնն իրրեւ նախապատիւ ուսման առարկայ ընդարձակորէն և ազատութեամբ աւանդելու։ Ոչ ապաքէն Երեսն, Այսլայայ և նոյն իսկ Երեսնեան դպրոցի մէջ, թէ թոյլ կերպով, և ուրիշ ամեն հայաբնակ քաղաքները՝ Հայոց պատմութիւնն դաս կը տաւ։ Ոչ ապաքէն ահա այսօր Եւստի ազգային հոգեւոր դպրոցը՝ իւր սրբազան Առաջնորդի հայրախնամ ջանքով հայկարանական յառաջադիմութեամբ հանուր Ուսումնարանի Հայ դպրոցաց մէջ հոգեւոր հանդիսացած է իրրեւ միակ Հայ ուսումնարան, որոյ մէջ ազատորէն դաս կը տաւ ոչ միայն լեզուն, այլ և պատմութիւնն Հայոց և աշխարհագրութիւնն Հայաստանի և աշակերտելոց սիրտը և հոգին հայերէն զգայմամբ կարծարծուի։ Երբ տեսան այս դպրոցներն տեղութիւնն մի արգելք կամ խաբանաւար միջամտութիւն։ Ոչ ապաքէն այսպիսի լուրերը և գրաւոր հրատարակութիւնները չ'ընծաւ և խաբական հնարագիտութիւններն են։ Մենք մեր լեզուին, մեր ազգային յառաջադիմութեան անկողնից գտնուած ենք, մեր թերութիւնն ծածկելու համար ուրիշները կը մեղադրենք։ Կապիկը մածուն կուտէ, այծու մօրուք կը քսէ։

Ուստի Պ. Քաջբերդեան Երեսնեան դպրոցի ուսումնական մասի վրայ խօսելով ի գոր կը խաբէ ասելով թէ՛ «որ ինչ կը վերաբերի դպրոցին հաւասարեցրած է արքունի եօթն դասատուն ունեցող գիմնադիւնների ուսումնական ընթացքին»։ Տաւ Ստուած, որ իրաւ լինէր, բայց գժուղաբար սուտ է։ Չանգալն իւր մայնէն կը ճանա-

Իթէ Օմիւռնայից լաւ կը լաւ չ'ըլլային անոր արժանիքը և բաւականութիւնը, քուէից բացարձակ առաւելութեամբ զինքը իրենց. Լըշալ-նորդ չէին ընտրել։ Ինչպէս չ'ընտրել Խորէն եւ պիտկոպոսի արիւթութիւնը՝ մեր վիճակին Լըշալ-նորդական պաշտաման ծանրութեան առջև, (եթէ երեւակայած ծանրութեան չափ է), իւր արդի պաշտօնը նուազ թէ թէ չէ առաջնորդական պաշտօնէ։ Իթէ մի քանի պարբերական գրութեանց խօսքերու հաւատք ընծայելով կը վճատի և իզմիրի ժողովուրդը խռովեալ և զայն ի սիրոյ և ի միութեան հետեւ կը լիարժէ, մեք իբրեւ աւանատես վկայ և թարգման ժողովրդեան զգացմանց, սիրոյ և միութեան՝ կը հաւատենք զինքը խնդիր մտօք որ այն ամեն լաւանքն և կարգացածներն երբեք իրականութիւն չունին քաղաքիս մէջ։

Ժողովուրդը համակիր զգայմամբ լի, զինքը և իւր յաջորդ գերա. Լեւոնդեոյն սահմանադրապէս ընտրած է, շատ է զի անոնք իբրեւ ճշմարիտ ազգասէր եկեղեցականք՝ համապատասխանեան անոնց ջերմ փափաքանց, զինքն միշտ պատրաստ ցուցնելով ըստ իւրեանց ուխտի՝ ծառայել ազգին և Հայրենեաց առանց որ և է դժուարութեանց առջև ընկնելու։

ՎԱՆՔԱՍ

ՄԱՆԱՊԱՆՈՅԺ

Լըշալ-նորդ խմբագիրը՝ զինի չորից ամաց գարձեալ ահագին կերպիւ փորձուեցաւ իւր հայրական գործ վաղից խանդաղատանաց մէջ. Իւր ամենասիրելի Լըշալ-նորդ իրիկոր վեցեկէսամայ որդեակը՝ Բաւալայի սաստիկ հարուածով մի, որ վերահասանելի հիւանդութեան մի նշան կը համարուի, Վեկտեմբերի 4ին առ Լստուած փոխեցաւ ի միջոցի գրեթէ 14 ժամուց։

Գեղեցիկ, արթուն, զուարթուն և լի համակրական ջերմ հոգեւոր, այս գեղեցիկ թիմ մանկան յանկարծազաս մահճէ ինչպէս դիւրաւ կրնայ զգալ իւր քանիչը հայր, սրտաճմլիկ ցաւոց և սե սոյն մէջ թողուց ըզգործագութ ծնողս իւր։

Դահլիճէն կը դրեն մեզ թէ՛ սուրբ Լըշալ-նորդ մի լաւքը գերմանացի ընկերութեան մի իբր թէ շատ պարտք ունենալով, ամենա. տէր Լսայի Պատրիարքը՝

չուր և դպրոցը իւր աշակերտաց յառաջադիմութեանն. այս վերջի տարիները և այժմ իսկ քաջի քաջի շաղաւաղականներով վկայական ստացող նոյն դպրոցի աշակերտներ տեսած ենք, որոնք արդէն հայերէնից զուրկ, միւս լեզուաց և գիտութեանց վրայ ուրիշ առանձնական վարժապետաց մօտ՝ նաեւ ուրիշ մասնաւոր դպրոցաց մէջ տարիներով իրենց կեանքը մաշեցնելով, հազիւ Տիկիստե Սուրբ Գիմնազիոյ երրորդ կամ չորրորդ դասատուն մտած են։ Եթէ հարկ լինի, բազմաթիւ ուշիմ և մտայն աշակերտներ յալանէ յանուանէ կը յիշատակեն, որոնք դպրոցի մէջ երկար տարիներ աշակերտելէն վերի, ձեռն ունայն դուրս եկած են։ Ուրեմն ինչո՞ւ անտի յոյսերով մեզի կը խաբենք, մինչեւ երբ մահացուցիչ վերաբերեւ ծածկենք, որ վերջէն իսպառ քաղցիկը ճարակ վտխարուի։ Բոլոր Ուսումնարանի մերազնից յայտնի է, որ դպրոցի նախկին շրջանների մէջ հայկական լեզուն պայծառացաւ և մեծամեծ արդիւնքներ ընծայեց, բայց այժմ, ոչ այս, և ոչ այն։

Վասնզի տալով խօսքիս կը ծանուցանեմ, Պ. Քաջբերդեան այս ինչ, որովհետեւ իւր յօդուածի մէջ իբրեւ փաստ բերած ազգագրութեան գործունէութիւններն, ինչպէս որ տեսնուեցաւ, բոլորն էլ ուրիշներու վաստակներ են, վասնորոյ և զանոնք ըստ իրաւանց իրենց սեպական տեարց դարձուցինք, քաջ իսկ գիտելով որ գերապատիւ Մարտ սրբազանն էլ այլոց աշխատութիւնները իրեն սեպականելով իրեն անձին պատիւ չի համարեր. ուստի եթէ Մակարը ունի իսկական արժանաւորութիւն և գործունէութիւնները, թո՛ղ անկեղծութեամբ և ճշմարտութեամբ զանոնք ծանուցանէ, որպէսզի ուրիշներն խրախուսին և մենք իբրեւ ճշմարիտ Հայ ուրախանանք։

Երեւան, 13 Սեպտեմբեր 1872 ամի։

Յ. Գաւառեան։

Գահիրէի մէջ ժամանակաւ յիշեալ վանուց կտակեալ
և երեք տարիէ հետէ իւր ձեռքը անցած անշարժ
ստացուածքը վաճառած է կամ վաճառելու վրայ է
նոյն ընկերութեան ։ Ըրդէն այս փոխառու ընկերու-
թեան գործակալը , որ Գերմանացի մըն է , 'ի Գա-
հիրէ եկերէ , կը գրեն մեզ . և այս անշարժ ստացուած-
քը՝ ո՞ք տուն և խանութ են , աչքէ անցուցեր է ըն-
կերութեամբ Լորուսաղէմի ճապիրն , որուն գրուած
է եղեր որ ամեն բան յանձնէ նոյն Գերմանացիին ։
Ըյս ցաւալի դէպքը՝ ինչպէս բնական է , բարդա-
կան խոռվութեան պատճառ եղած է Լորուսաղէմի մէջ .
ուսկից բազմաթիւ ստորագրութեամբք նամակներ ըն-
կալք . որք կը բողբեն այս ոչ ազգասիրական տնո-
րենութեան դէմ , յառաջ բերելով թէ՛ յիշեալ կալ-
ուածոց հէօճէթներուն միջ , կտակաւորք ի ժամանա-
կին յատկապէս նշանակած են թէ նոյն կալուածոց
եկամուտները՝ աղքատաց ողորմութեան և ազգային
զարթոնաց պիտոյից համար միայն ծախք պիտի լի-
նին և ոչ ուրիշ բանի համար ։

Գուցէ առ մեզ գրուածները քիչ մը չափազանց
են . քանզի մեզ չեմք կարծեր որ այսպիսի որոշում
մի քանի լինի Լորուսաղէմի Ս . Պատրիարքը . որո-
շում , որուն գործադրութեանը անտարակոյս պիտի
ընդգրկմանն ի . Պօլսոյ կեդրոնական վարչութիւնը ,
Լորուսաղէմի հայր , ինչպէս նաև ընդհանուր Ըզգը :

ՏՊԱՐԱՆԱՆԻ Ի ՆՈՐԱՐԱՆԱՆԻ

Պարսկաստանի և Հնդկաստանի նորընտիր Ընտ-
նորդ գերա . տէր Գրիգորի Ս . Ըրքեպիսկոպոսին
ազգասիրական ճգնանք մէջ , գործ (Ըրքեպիսկոպոսին
թաց թուովք հրատարակած եմք , յատուկ նշանակու-
թեան և գովութեան արժանի է ապաքէն իւր մեծ
ջանքը վասն հաստատութեան կանոնաւոր տպարանի
միոյ յԱմենափրկչեան վասն 'Սորբուղայու ։

Իհետեւ արժան է թէ մեծարգոյ պարոն Սահուկ
Սորբանեան հայրենասէր պատուաւոր վաճառակա-
նը , որ 'ի Պաքաւի կը բնակի և շատոնցմէ 'ի վեր
քաջուած է յառաջադրուող գործոց , 'ի ժամանակին
մասնով մի , հայերէն ձեւերով տառեր , նոյնի պղնձ-
եայ հարքը և մարքը , նմանապէս տպագրութեան
հարկաւոր եղած գործիք նուիրած է ազգասիրաբար
յիշեալ վանուց ։ Սակայն դժբաղդաբար մինչև ցայս-
օր խառնիխառն կը մնային 'ի խորոս սենեկի միոյ ։
Գերա . նորընտիր Ս . Ընտնորդ գահունք տեսնե-
լով , իբրև դանձ մի գտած կուրախանայ և անմիջապէս
հարկաւոր տառուէրներն կուտայ , որպէսզի մամուլը
և տառերը կարգի գրուին և տպագրութեան փորձ մի
լինի ։ Ըյս փորձը բարեբաղդաբար յաջողեցաւ . որ
տպեալ Ընտնորդութիւն մըն է , (որոյ գլխի օրինակն
մեր աչաց առջև ունեմք ,) ուղղեալ առ հայրենասէր
Հնդկահայս . որոց ինքիւր և աղաչանք կը լինի նպաս-
տամտոյց հանդիսանալ կատարեալ հաստատութեան
նոյն տպարանին . ուր առաջմ Ընտնորդանք մի տպե-
լու սկիզբ եղած է ։ 'Եւ նապէս կարելի է սկզբնա-
կան պարզ դասագիրքեր տպել , սակայն ընդարձակ
գործ մի 'ի լոյս ընծայելու համար՝ տակաւին շատ
բաներ կը հարկաւորին ։

Ուստի յուսմք թէ Հնդկահայ բարեպաշտ և ու-
սումնասէր երեւելի ազգայինք մեր , որք միշտ իրենց
ազգասիրական ձեռնտուութիւնն վեհանախարար չեն
զլացած 'Լորուսաղէմ , անտարակոյս այսպիսի ազգո-
գուտ պարագայի մը մէջ ևս անօղակական պիտի չթո-
ղուն իրենց հայրենակիցները , որպէսզի կարող լինին
արդիւնաւորելու զտպարան իւրեանց 'ի յաւիտեական
յիշատակ ազգասէր 'Լորուսաղէմ նորին , 'ի պարճանս
բոլոր Հնդկահայոց և յօգուտ համազգի եղբարց մե-
րոց , բնակիւց 'ի Պարսկաստան ։

ՀԱՅ ԸՆԹԵՐԳԱՏՈՒՆ ԶՄԻՆԵՆՈՑ

Ստորոգ Կէն հինգշաբթի գիշեր Հայ ընթերցատուն
մէջ զարդալէն ճառախօսութիւն մի եղաւ Բոնիկ հնու-
թեանց վրայ , որ ինչպէս յայտնի է , տառնուով դար
յառաջ Ալեքսանդր հարութիւն կործանած և հողին ներքե
ծածկուած էր ։ Ստեփաննը՝ որ մօտիւ Ալեքսանդր
գլխի ակնին էր , յաջողեցաւ իւր իմաստուն ճառախօ-
սութեամբը բազմաթիւ ունկնդրաց ուղարկութիւնը
դրուելու . որոց մէջ կրօնասէր քաղաքիս Ստեփան
հիւսիս տոս միւտր Քիւսկիւպէն , որ ուսումնական , բա-
րեւիքա և հայասէր անձ մի լինելով , հաճեցաւ իւր ներ-
կայութեամբ պատուել զՀայ ընթերցատունն ։

ՊԱՆԴԱԿԱՆ ԵՄԻՐ

Զմիռնիս , 46 Գեղեթեմբերի :

Կահանգիս նորընտիր կուսակալ , վսեմա . Հիւսե-
ին Լիւի փաշան , որուն ողջամբ ժամանելը ծանու-
ցինք մեր նախընթաց թուով , տեղւոյս ղեկավարական
և քաղաքական գլխաւոր պաշտօնակալաց , նմանապէս
օտար տէրութեանց հիւպատոսաց պաշտօնական այ-
ցելութիւնները՝ իւր սովորական հեղահամարը բը-
նաւորութեամբ ընդունելով , և այս վերջիններուն
փոխադարձ այցելութիւն մատուցանելէ ետեւ , փու-
թացաւ իւր բարձր պաշտօնին վերաբերեալ հարկաւոր
տնօրէնութիւններն 'ի գործ դնել մարդասիրաբար ։
'Եւ ինչպէս շրջաբերական նամակաւ մի հրաւիրեց վի-
լայէթին մեծ և փոքրիկ գործակալները՝ որպէսզի ա-
մենայն ճշտութեամբ և հաւատարմութեամբ կատարեն
իրենց պանաղան պաշտօնները , որով 'Բարձրագոյն
'Եւրոպական վարչատնտեսութեան արժանի պիտի լինին իւր
արդար բարեխօսութեամբը . բայց ընդհակառակն՝
եթէ պարտազանց և օրինազանց գտնուին , խստիւ
պիտի պատժուին ըստ հաստատեալ օրինաց ։ Եւ և
նոյն ազգաբարութիւնը բանիւ բերանոյ բրաւ քա-
ղաքիս ամեն պաշտօնակալաց՝ զինի ընթերցման կայ-
սերական հրովարտակին , որ 'Լորին Վսեմութեան
Ընտնորդ նահանգին Վալի կարգուիլը կանոնացան ։
Ընտնորդ՝ քաղաքիս փողոցներուն ցաւալի վիճակը
մեր վսեմա . կուսակալին մասնաւոր ուղարկութեանը
և խնամքը եղանակաւ ելաւ 'ի մեծ շնորհակալութիւն
բոլոր բնակչաց , ուստի ըստ հրամանաց 'Եւ Վսե-
մութեան քաղաքապետական մասնաժողով մի կարգի-
ցաւ նախագահութեամբ մեծաշուք Լասէն—Պէլին ,
որուն գործունէութիւնը և բարեսրտութիւնը յայտնի
է ամենուն ։ Ըյս մասնաժողովոյն յատուկ պաշտօնը
պիտի լինի փողոցներուն շինութեան և մաքրութեանը
հոգ տանիլ . նմանապէս անոնց ամեն կերպ բարեկար-
գութեանը հսկել և հարկաւոր տնօրէնութիւնները
'ի գործ դնել ։

— Կիրակի օրը՝ որ օդը պայծառ ու պատուական էր ,
վսեմ . Հիւսեին Լիւի փաշան հաճեցաւ այցելութեան
երթալ 'ի Պաշա գիւղէ մեր ազգային գլխաւոր մեծա-
համբաւ Սորբալընեան Լազուպէ Էֆենտին , որ նոյն
գիւղի իւր հայակապ տնտեսուցը փառաւոր հացիկ ըլլալ
մի պատրաստած էր 'ի պատիւ 'Լորին Վսեմութեան ։
Սորբալըն . Վալին յիշեալ ամառանցին գեղեցիկ
ու բնորոշ սկ պարտէզը պարտելով և Պոսֆորի
երեւելի եաւաքներն հիւստ մեծ նամակութիւն տեսնե-
լով ոչ սակաւ դո՛ւ և ուրախ եղաւ ։

— Սորբալըն Պօլսոյ Էֆենտին Զօհ . Տիւրքեան .
որ իւր փրկ մեր ազգային աղնիւ և ուսումնական երի-
տասարդներէն մէկն է , և իւր ուսմունքը Գիւրմա-
նիոյ մէջ ըրած է ամենայն խնամք , բարձրագոյն
հրամանաւ քաղաքիս առեւտրական ատենին մէջ
մշտաւ գատաւոր կարգեցաւ , 'ի մեծ գոհունակութիւն
վաճառականաց ։ Զայտնի է թէ յիշեալ մեծապատիւ
Պօլսոյ Էֆենտին մինչև ցայսօր նոյն ատենին մէջ
առաջին թարգմանի պաշտօնը կը վարէր ամենայն
արժանաւորութեամբ ։

— Սորբալըն գովեստներ և գոհունակութիւն-
ներ կը լսեմք քաղաքիս առեւտրական ատենին նա-
խագահ վսեմա . Վիսալի Էֆենտինի արկարասէր և
անաչառ ընթացքին վրայք ։ 'Լորին Վսեմութիւնը՝
որ բարեհամարը աղնիւ անձ մըն է , քանի մը տարի
Փարիզի օսմանն ան դիւսպանտունը կարեւոր պաշտո-
նիւ մը մնացած լինելով , քաջ կրկնուի զազգային
բնուիւն և կատարեալ հմտութիւն ունի թէ՛ Գաղղիոյ
և թէ՛ օսմանն ան առեւտրական զանազան օրինաց ։

— Վսեմա . մօտիւ թէնսար Իվանօֆ , որ իր փրկ
վաղեմի ընդհանուր հիւպատոս էր իւր փրկ մէջ , ներ-
գործական խորհրդական իւր տէրութեանը և ասպետ
զանազան աստիճանաց , երեքարթի օրը իւր մահակա-
նացու ընթացքը կնքեց ։ Հանդուցեալը՝ որ հարիւր
ամալ կրկարծուի , 2—3 տարիէ 'ի վեր անկողնոյ
կըծառայէր , թէպէտև մինչև ցիւրջին ժամը իւր ի-
մացական կարողութիւնները կատարելապէս կը լայնե-
լէր ։ Հանդուցեալոյն յուղարկաւորութեան հանդէսը ,
որուն ներկայ էին բոլոր հիւպատոսները , ուղեկցու-
թեամբ բազմաթիւ երեւելի անձանց արժանաւայել
փառաւորութեամբ կատարեցաւ ։

— Ընթերցանագրիւն կը ծանուցանեն մեզ թէ գերա .
Սորբալըն սրբազանը ամսոյս 4ին հասեր է ի նոյն
քաղաքն՝ Կահիրէէն իջնելով ։

— Կըլսեմք թէ Սիմալի մէջ ահապին հրկիզու-
թիւն մի պատահելով , հոյ ճարակ ըրեր է նոյն քա-
ղաքին մեծագոյն մասը ։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Բամպակը հակամէտ կերել իման . Ըյսօրու
գիւնը հետեւեալներն են . մեքենայով մաքրուած՝
512—510 . Զբոսարան՝ 490—486 , Ըտանան 445 . իսկ
Ըմերիկայի սերմանց բամպակը՝ 545—530 զուրուշ ։
Ըֆիօնին գիւնը շատ հաստատուն են . հասարակ
աֆիօնը վաճառեցաւ 210ի , Կառահիսարը 220ի և
Պոլսալը 229 զուրուշի չէքին ։

Փալամուտն ևս կուզուի . Ընդդիմ տեսակը՝ 105
—106 զուրուշէ կենդինարը և մեծանո կոշտած տե-
սակը 137 զուրուշ կարծէ ։

Ունեարի բուրգը կուզուի և գիւնը՝ 430—467 զու-
րուշեն կենդինարը՝ ըստ տեսակին ։

ԴԵՂԱՏԵՍԻ ՀՈՂՈՒՄԻՆԻ

ԶԳԱՅԵՆ ՀԻՄՆԱԳՈՒԹԻՒՆԵՐ

Մարդոս Զգային դրութեան (սիւնի) շատ յոգնած ըլլալը
սովակալ Խոսեմէն և շիւքուրու ամենափոքրիկ շարժումը կամ գըր-
գուութիւնը վշտալի է յոյժ . վսեմ գիւղէ գտնուելու և անոր գե-
ղը՝ — Միակ գեղը այս է . քիչ խմէ գիւղի , գարեջուր , և ոգե-
լից ըմպելիք . և աւելի աղէկ կը լըսէ որ բոլորովին հեռանաւ տ-
նանցէ , և ամենեւին չիմա . նմանապէս խաճէ մի խմը , և անոր
տեղ թեթեւ թէյով (չայ) գոհ եղիր ։ Կարելի եղածին չափ մա-
քուր օր ծծէ ամեն գիւղի իմ գեղահաստերս երեք կամ չորս հատ
կըլլէ , շատ միս կեր և համեմունք (սալա) հեռի կեցիր ։ Եթէ
այս օգտակար կանոնները ճշգրտութեամբ 'ի գործ դնելու ըլլաւ ,
միտքը շուտով պիտի հանգստանայ , մարմինը առողջ պիտի ըլլայ
պիտի մոռնաւ թէ ըլլաց շարժումն ունեցար ։

ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆԵՐ ԵՐԻՎԱՆՈՅՑ

Ըյս գործարանաց վերաբերեալ ամեն հիւանդութեանց մէջ
թէ կը լըսեմք չափէն աւելի ըրեցէ կըլլան կամ բաւական չեն ըլ-
լար , թէ՛ բարձր կամ աւաղը երկամանց կը հասնին կամ թէ՛ ա-
նոնց մեքենայեր կը գոյնան մէքին համապատասխանած մասը , Ըյս
ամեն հիւանդութեանց ժամանակը պէտք է Հոլոսուէի գեղահաստե-
րը աւտուլ տակալ հրահանգաց համեմատ և անոր սպեղանիով չը-
վել . երկամանց վարի կողմը անկողին մտնելու ժամանակը ։ Ըյս
դարմանը անմիջական օգնութիւն մի պիտի մատուցանէ , պէնիւն ու-
րիշ գեղերը զուր տեղը գործածուած պիտի ըլլան ։

ՍՏԱՄԵՐՍԻ ԱՌԴՈՒՄԸ

Սր և է գեղ մի չգրնար ստամոքսի գորութիւնը նորոգել և
աղէկանել զայն շուտով՝ ինչպէս այս գեղահաստերը . որոնք անարեւ-
խառնութեան կամ վատթար կերակուրէ պատճառաւ բոլոր թըթե-
ւութիւնը կըլանեն և կը հասնին 'ի լեարկ (բուրգէյեր) , ո-
րուն գործողութիւնը կը կարգադրեն . շիւքուրու աստիճանի ձգտման
(բուրգէյեր) գեղերու մէջ սքանչելի ներգործութիւն մի ունի և լեարկ
ու ստամոքսի ամեն անկարգութիւնները միշտ ևս լի լի լի ։

ԲՈՐԲՈՐԻՄԻ ԲՈՐԲՈՐԻՄԻ (ԴՈՒՄԻ) ՀԱՅ ԵՒ ՀԱՐԲՈՒՄԸ

Հնչաւութեան վերաբերեալ գործարանաց հիւանդութեանց
ամեն ակտէն աւելի յաճախ կը պատահի և երկաման և լեարկ
գտնուի ։ Ըստնց գործողութեանց անկարգ ընթացքին առաջինը-
ւանները կըլան միշտ կարգադրուիլ Հոլոսուէի հաշակաւոր գեղա-
հաստից միջոցաւ ։ Ըստնց շուտով կը դարմանեն արեւմտի և է առ-
ժամանակայ անշարժութիւնը , կը թեթեւեմեն խոցած շիւքուրու-
րը , կը լարեալանեն շիւքուրու աստիճանի արագութեանը և կա-
րգութեան կուտան շիւքուրու ու թորեւուն դիւրութեամբ ու կա-
նանաւորապէս բարձրուի ։ Ըյս գեղահաստերը՝ իրենց մաքրողական
գործութեամբ կը սրեն արեւմտ ամեն աղտոտութիւններէն , և այս
եղանակաւ կը գործադրեն գեղութեանը (սիւնի) ընդդէմ ծիւրակա-
նային , շիւքուրուութեան , և ուրիշ թորային տկարութեանց ։

ՏԿԱՐԱՆԵԱՆ ՄԱՐԴԱՆԵՐԻ ԲԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆԵՐ

Տկարութեան , թուրութեան և շղագաւութեան դէպքերու
մէջ , որոնք որ և է բնական կամ գերբնական չափազանցութեան յա-
ռաջ եկած են , այս գեղահաստից այլալիչ և նորոգիչ ներգործու-
թիւնը մեծապէս օգտակար է . քանզի մարդու թիւնը կը վերահաս-
տատէ , մարմնոյն ամեն հիւստի թիւնը կը կանոնաւորէ , շիւքուրու
գորութիւնը կը գործադրէ , հիւանդին միտքը կը յարգարէ և վերա-
պէս առողջութիւնը ձեռք կը բերէ ։

Հոլոսուէի գեղահաստերը ամենէն օգտակար գեղերն են հե-
տեւալ հիւանդութեանց համար ։
Հնչաւութեան , Թորեւուն , Թորեւուն , Թորեւուն ,
Միւսային ակտը , Տեւաւորութեան , Ցաւը որովայնի ,
Իրիթ (սալա) , Զրգուրութեան , Միւսային ակտը ,
Հարկուրի , Անարագութեան , Բարեբաւութեան ,
Ծիւրակաւ ակտ , Գաւուր , Ախտը ընդերաց ,
Թան (սիւնի) , Բարախին արտի , Անկանոնութեանը հա-
խալ պարանոցի , Բար կամ իւր միւս-
վալնութեան , Նոցի , Մարմնային հիւանդու-
լեարկ հիւանդութիւնը Գլխաւորութեան , Թիւնը ,
Փողացաւ , Ափրոդիտեան ակտը , Խոցողութեան ,

Գիտեմ արժան է որ տակալ հրահանգներ կան ամեն լեարկով
օրոց մէ մէկ հատ կը գտնուի իւրաքանչիւր տուփին մէջ 'ի տեղե-
կութիւն հիւանդաց , ամեն պարագայից մէջ ։

Ըյս գեղահաստերը , որ կըլինուին Հոլոսուէի բժշկին անձնա-
կան վերաւորութեամբ , կը վաճառեն իւր գործարանը 'ի Լա-
տոն , Օգոստոս կուտած փողոցը թիւ 533 , 'ի գին 1 և 1 ուկո
չըլինի , 2 3/4 և 1/2 շըլինի տուփը , ըստ մեծութեան ակտը ։

ԽՈՐԱԳԻՐ—ՄԵՐ ԵՐԱՐԴՈՅ

Գլխաւոր . Պալատական ։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԵՎԼԱՅԱՍՏԵԱՆ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ